

DE COLLECTIE BREEKPOOT EEN OUD VONDSTBERICHT OPNIEUW BEKEKEN

J.H. VERHAGEN

Als Dr. C.R. Hermans in 1865 in zijn bekende boek *Brabants Oudheden* begint aan de beschrijving van de oudheidkundige vondsten die zijn gedaan in de „Landen van Breda en Bergen-op-Zoom”, dan doet hij dat met een mededeling die veel vragen onbeantwoord laat.¹⁾ Ik neem die passage hier in zijn geheel over, niet alleen omdat waarschijnlijk weinig lezers Hermans' boek zullen bezitten, maar ook omdat het de vergelijking met wat volgt, vergemakkelijkt. Hermans vertelt ons het volgende:

„In 1848 schreef mij iemand van Breda, dat hij bij het ontginnen van heidegronden in onze provincie, in het bezit was gekomen van een vijftigtal zilveren en gouden Romeinsche munten, als van Otto, Titus, Nerva, Trajanus, Hadrianus en zijne vrouw Sabina, Antoninus Pius en zijne vrouw Faustina, Lucius Verus, Commodus, Severus, Julia Domna, Geta, Antoninus Armeniacus, Julia Moesa, Julia Memmia, Alexander Severus, Maximinus, Gordianus, Philippus, Otacilla, Decius, Gallus, Volusianus, Valerianus, Gallienus, Salonina en Postumus; verder van een paar urnen, een kruikje, een ingesneden ovalen jaspis, een fragment van een vingerring met een gegraveerden steen, een gevest van een zwaard, een helm, een werpspies, een dolk en een vrede staf (caduceus). Daar ik deze collectie niet gezien heb noch weet waar die voorwerpen gevonden zijn, moeten wij ons met deze mededeling vergenoegen”.

Het antwoord op ten minste één voor de hand liggende vraag en de mogelijkheid tot verificatie van de door Hermans verstrekte gegevens was echter, zeker achteraf gezien, niet zo moeilijk te vinden. In de map „Hermans' Corres-

pondentie met Geleerden” in de bibliotheek van het Noordbrabants Genootschap in 's-Hertogenbosch, bevindt zich de brief met twee bijlagen, van die „iemand van Breda”.²⁾ Ik laat hier de brief, zonder de bijlagen, in zijn geheel en ongewijzigd volgen:

Breda den 24 Januarij 1848

WelEdel Zeergeleerde Heer!

Daar ik zedert eenige tijd door opgraving van heigronden binnen onze provincie in het bezit ben gekomen van een vijftigtal Zilveren en eene gouden munt (Romeijnsche) zoo ben ik in het bezit van dubbelde exemplaren waarvan ik UEd bij deezen een lijstje toezend, om wanneer het munt Kabinet in S Bosch soms ook eenige dubbelde exemplaren had alsdan onderling te kunnen ruilen ik heb eenige afgedrukt dat UEd hieruit zult zien dat dezelfde zeer geconserveert zijn.

Ik heb nog de Volgende Voorwerpen gevonden eene Urne geheel gaaf en ongeschonden. een handgevest van een Romijnsch zwaard. eene Romijnsche helm/ een werpspies// een dolk/ eene Caduceum/ een gegraveerde jaspis (zoo groot) een fragment van eene ring met gegraveerde steen/ verschillende stukken van wapenrusting twee kleine Urnen. waarvan een de gedaante van een kruikje heeft een romijnsch veldfluitje (gebakken)stuk van veldvles gesmolten. = dan het schoonste van allen is antideluviaansch. onder andere eenige Versteende Zeedieren waarvan op eene schelp een kleine . . . is versteend ~ is de zaak Uw aandacht waardig dezelfde zijn ter bezigtiging goedhartig aangeboden.

ik hoop u sevent te zien met eenige rekkoptie
hoogachtend UEd Dw dienaar
W Breekpot Inspec Ned
Maats.

ps: gister was ik aan UEd huis
dan niet thuis gevonden.
en ik moest om 4 uur vertrekken,
dat mij geweldig speet.

Het lijstje van dubbele munten waarover de schrijver van de brief spreekt, is te vinden in de eerste bijlage. Daar geeft hij ook een lijst van al de munten die hij in zijn „verzameling” heeft. De dubbele munten rekent hij daar niet toe. De dubbele munten heeft hij „afgedrukt” op de tweede bijlage en wel door ze af te wrijven. Bij de „gegraveerde jaspis” tekent hij om de woorden „zoo groot” een ovaal van een bij twee centimeter. Wat op schelp is „versteend” is een raadsel, het woord is onleesbaar. In de slotzin van de brief komen twee woorden voor die in geen enkel Nederlands woordenboek zijn te vinden: „sevent” zal wel een verbastering zijn van „seffens” en dus de betekenis hebben van „spoedig”. Over het woord „rekkoptie” hebben al velen zich het

hoofd gebroken zonder tot een geheel bevredigende verklaring te komen.³⁾ Deze onduidelijkheden zijn echter verder niet van belang.

Onze „iemand van Breda” tekent dus met W. Breekpot. Misschien komt bij het zien van deze naam bij de lezer de gedachte op dat we hier te maken hebben met het pseudoniem van een archeoloog en wel – maar dat zou zeer uitzonderlijk zijn – van een archeoloog met gevoel voor humor. De vrees is gelukkig ongegrond: het is geen pseudoniem, maar ’s mans echte naam. Het Bevolkingsregister Breda weet ons te vertellen dat Willem Breekpot is geboren in 1797 in Zierikzee en overleden in Breda in 1857.⁴⁾ Voor wie volledig wil worden geïnformeerd: hij was gehuwd, had twee dochters, was Waals Hervormd, woonde aan de Boschstraat op no. 228 en had een dienstmaagd. Kijken we nu eens hoe Hermans de brief en de bijlagen heeft verwerkt tot zijn verslag. Hermans spreekt van het ontginnen van heidegronden, Breekpot echter van opgraving van heigronden. Met opgraving kan inderdaad ontginning zijn bedoeld, maar, naast nog andere bezigheden, even goed het gericht graven naar oudheden. Hermans zegt dat er een vijftigtal zilveren en gouden Romeinse munten is gevonden. Breekpot spreekt van een vijftigtal zilveren en één gouden. Deze laatste is, volgens bijlage 1, de munt van Titus. „Otto” zal wel een zetfout zijn voor Otho, Breekpot spelt „Ottho”. De komma achter Trajanus suggereert dat er een munt is van deze keizer en een van zijn opvolger (Trajanus) Hadrianus. Breekpot vermeldt echter alleen een munt van Trajanus Hadrianus (117-138). Tenslotte heeft Hermans de door Breekpot vermelde munt van Etruscilla niet opgenomen.

Behalve de dubbele munten, die hij in een aparte kolom opsomt, heeft Breekpot dus 27 zilveren en één gouden munt. De munten staan in de bijlage in de juiste chronologische orde, alle met het volgnummer van de keizer. Bij twee munten is er nog iets bijgeschreven. Bij de munt van Titus staat: „goud” en vervolgens „ii kat” (= kategorie?). Prof. J.E. Bogaërs zegt hierover dat het wellicht geen aureus is maar een munt van de tweede grootte, een halve aureus of quinarius aureus.⁵⁾ Achter de munt van Geta schrijft Breekpot „zeer raar 1 jaar regering”. „Raar” zal hier de oude betekenis hebben van zeldzaam. Geta heeft inderdaad slechts één jaar als keizer geregeerd, samen met zijn oudere broer Caracalla, die hem in 212 vermoordde. Maar ook vóór die tijd zijn er munten van Geta geslagen, nl. sinds 198 als Caesar en sinds 209 als (mede-) Augustus onder het keizerschap van zijn vader Septimus Severus (193-211). Overigens heeft Breekpot twee exemplaren van deze munt, want hij komt ook voor in het rijtje van dubbele munten, eveneens met de toevoeging „zeer raar”.

In de linker kolom van de eerste bijlage somt Breekpot zijn dubbele munten op. „Deze penningen heb ik dubbeld dus wil ruilen”. Het zijn, in chronologische volgorde:

1. Ant. pius aug.	6. Philippus	10. Salonina
2. Geta zeer raar	7. Philippus Max	11. Valerianus
3. Julia Mamaea dubbeld	8. Gallus	12. Postumus ii
4. Gordianus	9. Gallienus	13. Posthumus iii
5. Volusianus		

Breekpot schrijft in zijn brief dat hij er enige van heeft afgedrukt (op de tweede bijlage), maar het blijkt dat hij ze alle heeft afgewreven, van elke munt de voor- en de keerzijde, genummerd zoals op zijn lijstje. Hij beeldt één munt af die niet op het lijstje van dubbele voorkomt, n.l. een denarius van Faustina. De bedoeling die Breekpot hiermee heeft, is niet duidelijk. De munten zijn inderdaad, zoals Breekpot het formuleert, „zeer geconserveert”. De beelddenaars en de omschriften zijn op de afbeeldingen zo duidelijk dat de munten met zekerheid kunnen worden gedetermineerd. De determinatie is verricht door Drs. W.H.Th. Knippenberg. Voor gedetailleerde gegevens zie noot 6. Bij twee munten blijkt Breekpot zich te hebben vergist: no. 7 (Philippus Max) is een denarius van Septimus Severus en no. 12 (Postumus ii) is een antoninianus van Gordianus III. Van deze keizer heeft Breekpot dus twee dubbele exemplaren, zij het met verschillende keerzijden. Bij de munt van Julia Mamaea vermeldt hij uitdrukkelijk dat hij deze dubbel heeft. Niet duidelijk is wat hij bedoelt met Postumus ii en Post(h)mus iii, waarbij we buiten beschouwing moeten laten dat hij de eerste munt foutief heeft gedetermineerd. Bogaers oppert de veronderstelling dat Breekpot in het bezit meent te zijn van drie munten van Postumus, waarvan dan no. 28 (uit de „verzameling”) no. i zou zijn, no. 12 uit de lijst van dubbele munten ii en no. 13 iii. Dr. J.P.A. van der Vin vermoedt dat ii en iii achter deze munten het aantal dubbele munten aangeven.⁷⁾ Dit laatste zou betekenen dat hij in totaal zeventien dubbele munten heeft, of denkt te hebben.

Als we aannemen dat de munt van Faustina niet bij de dubbele munten hoort, dan komt het totaal aantal munten van Breekpot op 1 gouden en 41 of 44 zilveren.

We hebben geen zekerheid dat deze munten afkomstig zijn uit één gesloten muntvondst. Toch is dit wel waarschijnlijk, ook al is de samenstelling een merkwaardige. Bij de meeste schatvondsten zijn munten uit de periode kort voor de verberging het best vertegenwoordigd en zijn er relatief weinig uitschieters in de vorm van veel oudere munten. Hier zijn de munten echter vrij regelmatig verdeeld over een periode van 200 jaar (69-268). Deze vondst te interpreteren als een echte muntenverzameling uit de Romeinse tijd is volgens Van der Vin echter te gedurfd, al is ook hij van oordeel dat de muntschat als geheel de indruk maakt door een sterke selectie tot stand te zijn gekomen.

Breekpot zegt niet uitdrukkelijk dat hij de munten zelf heeft gevonden, maar het woordje „nog” in de eerste zin van de tweede alinea van zijn brief doet vermoeden dat dit wel degelijk het geval is.

De meeste van de overige voorwerpen die Breekpot heeft gevonden, worden ook door Hermans genoemd. Wat de laatstgenoemde, om welke reden dan ook, weglaat, zijn: de verschillende stukken van wapenrusting, het veldfluitje en het stuk van een veldfles. De aanduiding „Romeins”, die Breekpot hier driemaal gebruikt, zal door Hermans bewust achterwege zijn gelaten. Als Hermans in 1865 zijn boek schrijft, is hij namelijk tot de overtuiging geko-

men dat niet alleen talrijke zaken die tevoren als Romeins zijn beschouwd, maar ook veel „vóór-Christelijke” voorwerpen afkomstig uit grafheuvels, in werkelijkheid „Frankisch” zijn. Het behoeft nauwelijks betoog dat deze interpretatie in de meeste gevallen onjuist is.⁸⁾

Het geheel van vondsten doet vermoeden dat we hier te maken hebben met de inventaris van waarschijnlijk één (soldaten)graf, ook al spreekt Breekpot met geen woord over crematie- of begravingsresten. Of de vondsten werkelijk Romeins zijn of misschien toch Merovingisch, laat ik graag aan anderen ter beoordeling over. De muntschat heeft waarschijnlijk niets te maken met het graf, maar zal niet ver er vandaan zijn gevonden.

Waar in Noord-Brabant is dit alles ontdekt? Willem Breekpot geeft in zijn brief geen enkele aanwijzing, maar omdat de vondsten zijn gedaan bij „opgraving van heigronden” kunnen we het kleigebied, de rivieren en moerassen uitsluiten. Er is echter één mogelijk aanknopingspunt: na zijn handtekening vermeldt hij zijn functie: „Inspec Ned Maats’. Een inspecteur heeft gewoonlijk een bepaald rayon, maar van welke Nederlandse Maatschappij is hij inspecteur? In het Bevolkingsregister Breda staat onder „Beroep” ingevuld: Hoofdagent Brandassurantie Tiel, maar met dat gegeven valt al even weinig aan te vangen als met de mededeling dat het gezin Breekpot een dienstmaagd heeft. Een advertentie ondertekend met W. Breekpot in de *Bredasche Courant* van 12 mei 1840, toevallig gevonden bij het zoeken naar iets geheel anders, brengt ons een eind in de goede richting. In deze advertentie noemt Breekpot zich Hoofd-Agent van de Nederlandsche Algemene Verzekerings Maatschappij in het derde arrondissement van de Provincie Noord-Brabant. In de advertentie „herinnert (hij) bij deze de Grondeigenaren en Landbouwers dat men zich weder als in de vorige jaren ten zijnen Kantore te Breda . . . kan vervoegen ten einde Verzekering van Hagelschade op de Veldgewassen . . . te bekomen”.

Volgens Van der Aa is het derde arrondissement het arrondissement Breda, dat o.a. de gehele voormalige Baronie omvat, met uitzondering van Dongen, dat tot het Kanton Tilburg, arrondissement 's-Hertogenbosch behoort.⁹⁾ Ook het Kanton Bergen op Zoom behoort tot het derde arrondissement, maar uit een soortgelijke advertentie in de *Bredasche Courant* weten we dat daar een andere hoofd-agent van dezelfde maatschappij een kantoor heeft. Het valt dus niet onder het rayon van Breekpot.

Is het niet voor de hand liggend te veronderstellen dat Willem Breekpot, gezien zijn rayon en zijn contacten binnen dat rayon met grondeigenaren en landbouwers, de vondsten heeft gedaan in de Baronie van Breda? Uit recent onderzoek, waarop nu niet kan worden ingegaan, is gebleken dat in de Romeinse tijd de mogelijkheden tot bewoning in dit gebied gering waren en zich hoofdzakelijk beperkten tot de oevers van de Aa of Weerijs en de Mark, het hooggelegen zuidoosten en nog wat hoge gronden, vooral onder Oosterhout.

De meest aannemelijke plaats is, om meer dan één reden, Tiggelt bij Rijsbergen. In augustus 1842 zijn daar door Prosper Cuypers en Jhr.Mr. H.F. de

Greze resten opgegraven van het tempeltje van de Dea Sandraudiga.¹⁰⁾ Grondeigenaren en landbouwers hebben drie dagen lang de beide genoemde heren met een ploeg werklieden bezig kunnen zien. Misschien heeft dat hen of via hen Breekpot op een idee gebracht. De nederzetting op de Tiggeltse Akkers, mogelijk gelegen aan een Romeinse weg, kan bovendien zeer goed ten dele een militair karakter hebben gehad. Bogaers heeft het vermoeden uitgesproken dat er een Statio van de Romeinse militaire politie heeft gelegen.¹¹⁾ Dit idee is overgenomen door Van Es.¹²⁾ Ook het feit dat zo vele metalen voorwerpen herkenbaar bewaard zijn gebleven, wijst eerder in de richting van Tiggelt, waar dikke sterk lemige zandlagen aan de oppervlakte liggen en op geringe diepte leemlagen voorkomen, dan naar de meeste andere plaatsen.¹³⁾ Ook voor „het schoonste van allen”, de vondsten die „antideluvi-aansch” (sic!) zijn, heeft Breekpot daar terecht gekund in dezelfde kuil in de heide als waarin de overige vondsten zijn gedaan.

Het is dus niet meer dan een vermoeden, dat de vondsten afkomstig zijn van de Tiggeltakker of uit de onmiddellijke omgeving daarvan. Zekerheid omtrent de vindplaats kan alleen worden verkregen als er nieuwe, duidelijke gegevens aan het licht zouden komen. De „Romeinsche vondsten in een graf”, waarvan onder Alphen melding wordt gemaakt in de *Alphabetische Naamlijst* van 1845, hebben niets uitstaande met de vondsten van Breekpot. Deze grafvondst, hoofdzakelijk bestaande uit een aantal aardewerkscherven, is in 1843 gedaan door Prosper Cuypers en niet in Alphen maar in Tumulus I van de Molenheide onder Baarle-Nassau.¹⁴⁾

Het is te begrijpen dat Hermans, die het toch al veel te druk heeft, niet ook nog eens de taak van provinciaal archeoloog op zich kan nemen, al wordt dit blijkbaar wel van hem verwacht. Ondanks het feit dat Breekpot de vondsten „goedhartig” ter bezichtiging aanbiedt en de goede man zelfs aan de deur is geweest, heeft Hermans de brief kennelijk voor kennisgeving aangenomen. Misschien is het aanbod te mager: Hermans mag naar de vondsten komen kijken en eventueel ook wat munten ruilen. Voor de beheerder van de collecties van het Genootschap te weinig om daarvoor in de diligence naar Breda te stappen. Als Hermans in 1865 in zijn boek de brief bespreekt, moet hij dan ook zeggen dat hij de collectie niet heeft gezien, noch weet waar deze voorwerpen zijn gevonden en zo hebben wij ons meer dan honderd jaar met zijn mededeling „moeten vergenoegen”.

Noten

- 1) C.R. Hermans, *Brabants Oudheden*, 1865, p. 68
- 2) Bibliotheek Noordbrabants Genootschap, HS A2
- 3) Prof. J.E. Bogaers acht het niet onmogelijk dat „rekkoptie” een verbastering is van „recompensie” en dus zou betekenen: beloning, vergoeding.
- 4) Bevolkingsregister Breda 1848-1860, dl. 7, p. 306.
- 5) Prof. J.E. Bogaers was zo vriendelijk mij zijn mening te geven over enkele minder duidelijke zaken.
- 6) De heer W. Knippenberg, die ik hierbij hartelijk dank zeg, heeft de munten vergeleken met: David R. Sear, *Roman Coins and their Values*, Seaby, London, 1970.

De volgorde hier is enigszins anders dan die in het lijstje in de tekst vanwege de door Breekpot gemaakte fouten.

De eerste vier munten zijn denarii, de overige antoniniani.

- 1 Antoninus Pius 138-161
ANTONINVS (Avg Pivs P) P
een poort of altaar en (Cos) III
  - 2 Septimius Severus 193-211 (Bij Breekpot: Philippus Max, no. 7)
SEVERVS AVG ARA (?) PARTH MAX
FORT (unae) RED (vci) TRP VIII IMP V
  - 3 Geta als caesar 198-209 (Seaby, no. 1920)
P SEPT GETA CAES PONT
SECVRIT IMPERII
  - 4 Iulia Mamaea, overleden 235 (Seaby, no. 2215)
IVLIA MAMAEA AVGVSTA
VESTA
  - 5 Gordianus III 238-244 (Seaby, no. 2337)
IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG
IOVI STATORI
  - 6 Gordianus III 238-244 (Bij Breekpot Postumus ii, no. 12)
IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG (Seaby, no. 2366 heeft andere vz.)
VIRTVS AVG
  - 7 Volusianus 251-253
IMP CC VIB VOLVSIANVS AVG ...
(ROM . . .?)
  - 8 Philippus 244-249 (Seaby, no. 2453)
IMP MIVL PHILIPPVS AVG
ANNONA AVGG
  - 9 Trebonianus Gallus 251-253 (Seaby, no. 2679)
IMP CAEC VIB TREB GALLVS AVG
APOLL SALVTARI
  - 10 Gallienus 253-268 (Seaby, no. 2861)
GALLIENVS P F AVG
GERMANICVS MAX V
  - 11 Salonina, overleden 268 (Seaby, no. 2945)
SALONINA AVG
VENVS FELIX
  - 12 Valerianus I 253-260
VALERIANVS (P F AVG)
IOVI CONS(ervatori) (afb. Jupiter staande achter een geit)
  - 13 Postumus 259-268 (Seaby, no. 3014)
IMP C POSTVMVS P F AVG
LAETITIA AVG
- Ook afgebeeld was een denarius van Faustina Augusta, na 146
FAVSTINA AVGVSTA (Seaby, no. 1398)
IVNO
- 7) Dr. J.P.A. van der Vin, verbonden aan het Koninklijk Penningkabinet in Den Haag, was zo bereidwillig zijn mening te geven over enkele punten in de brief, waarvoor hartelijk dank.
  - 8) Zie bijvoorbeeld Hermans, op.cit., pp. 58-59, waar hij Marne-aardewerk uit de Midden IJ-zertijd toeschrijft aan de Franken en p. 64 waar de vindplaats op de Molenheide onder Baarle-Nassau wordt verheven tot Frankische begraafplaats. Ofschoon weerlegd door Holwerda en Smit in 1917, wordt de Molenheide, Baarle-Nassau nog in diverse recente publikaties „Merovingisch” of „mogelijk Merovingisch” genoemd.
  - 9) A.J. van der Aa, *Geschiedkundige Beschrijving van de Stad Breda en hare Omstreken*, Gorinchem, 1845 (Herdruk, Zaltbommel, 1968), p.1.

- ¹⁰⁾ *Oudheidkundige Ontdekking aangaande den Tempel der Dea Sandraudiga te Zundert in Noord-Brabant* door P. Cuypers te Ginneken. Medegedeeld door L.J.F. Janssen. Nijhoff's Bijdragen, deel IV, 1844.

In de titel wordt ten onrechte Zundert genoemd als vindplaats; de Tiggeltakker, waar de vondsten zijn gedaan, ligt onder Rijsbergen. Dr.L.J.F. Janssen was conservator van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden.

- ¹¹⁾ J.E. Bogaers, *In Memoriam de Romeinse Wachtoren te Veldhoven*. Brabants Heem 20, 1968, pp. 162-163.
- ¹²⁾ W.A. van Es, *De Romeinen in Nederland*, Bussum 1972, p. 94.
- ¹³⁾ Ook Cuypers vond op Tiggelt talrijke voorwerpen van ijzer. Op.cit., (noot 8) p. 3 en p. 8.
- ¹⁴⁾ C.J.C. Reuvens, Leemans C. en Janssen L.J.F., *Alphabetische Naamlijst . . .*, Leiden, 1845, p. 2.

Voor verdere informatie over deze verdwaalde vondst, zie: J.H. Verhagen, *Prehistorie en Vroegste Geschiedenis van West-Brabant* (in voorbereiding).